

Parapatics Andrea

Pannon Egyetem MFTK Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

Regionalizmusok Szabó Magda *Szüret* című elbeszélő költeményében

A tanulmány Szabó Magda kevésbé ismert elbeszélő költeményével, a Szürettel foglalkozik, azon belül is nyelvezetének regionális jegyeit vizsgálja. A mű a II. világháború utolsó hónapjait örökíti meg, különös hangsúlyt fektetve a szülőváros elhagyása, illetve feldúlása miatt érzett tragédiaélményre. A debreceniségét szinte minden művében, megnyilatkozásában holtáig hirdető író regionális identitása nemcsak sorainak tartalmából, hanem nyelvezetéből is kitűnik: a tanulmány több tucat olyan adatot közöl a Szüretből a dialektológiai szakirodalomra hivatkozva, amely az északkeleti nyelvjárási régió szabolcs-szatmári csoportjának hangtani, alaktani vagy szókészletteni sajátossága.

Bevezetés

Szabó Magda neve egyértelműen összeforrt Debrecenével: a világ számos pontját megjárt író sosem feledkezett meg szülővárosáról. „Egyetlenegy hely van, amelyet sose szoktam megnevezni, ez Debrecen. Ha Debrecenbe akarok menni, s ilyenkor érdeklődnek: most éppen hová, azt felelem: haza. 1942 szeptemberétől már Hódmezővásárhelyen tanítottam, 1945 áprilisa óta Pesten élek. Harminchárom év nagy idő, Krisztus egész élettörténete lezajlott ennyi esztendő alatt. Nekem nem volt elég arra, hogy tudomásul vegyem: elköltöztem. A haza, nyilván holtig, mindig csak Debrecen” (l. pl. Szabó, 1980. 557.). Sőt: hamvait is megosztva, felét férje mellé Budapesten, felét szülei mellé Debrecenben temették el.

Debreceniségét élete végéig büszkén vállalta: szépirodalmi alkotásai nemcsak gyermekkori, sőt felmenői gyermekkori emlékei felidézésével vagy az élmények műbe építésével jelzik lokálpatriotizmusát, hanem sok esetben nyelvhasználatával is. Az északkeleti nyelvjárási régió szabolcs-szatmári jellegzetességeinek a kimutatása Szabó Magda írói nyelvhasználatában egyúttal regionális identitása és anyanyelvjárása büszke és tudatos vállalásához is példát ad. Mivel a Szabó Magda munkásságával való ismerkedés az általános és középiskolai irodalom tananyag szerves része, nyelvjárási háttérének említése a nyelvi változatosság témakörének a tanításához is élményszerű segítségként szolgálhat. Miként Esterházy Péter is fogalmaz: „Szabó Magda jó tanárnő”, akinek erősségei közé tartozott „[t]udni valamit, ezt a tudást átadni, átadni akarni” (Esterházy, 1997/2003. l. n.).

Születése (1917), tanulmányai (a Matula gimnáziumként megörökített Dóczi/Dóczy és a Debreceni Egyetem), tanári pályafutásának egy része, egyházi tisztségei (egyházkerületi főgondnok, a zsinati világ alelnöke), számos kitüntetés (a város díszpolgára, az egyetem díszdoktora), és a kör bezárulásával temetkezése (2007) is Debrecenhez kötik (l. pl. Kónya, 1977). Itt alakult ki „a nyelvhez való barátságos viszony”-a (Esterházy, 1997/2003. l. n.). Ide vezetik el az olvasót az *Ókút, a Régimódi történet* című regények,

a Csokonai születésének 200. évfordulójára írt *Kiálts, város!* színmű, vagy a *Szüret* című elbeszélő költemény, de az író számos más művéből is elmaradhatatlanul sugárzik a debreceniség és annak megtartó ereje, így például az *Alvók futása*, a *Kívül a körön*, a *Merszi, Mőszjő* vagy a *Záróvizsga* cím alatt összegyűjtött emlékezésekből is. Gyermekkönyvének címszereplője, Bárány Boldizsár nem más, mint saját gyermekora, a Hajdúság és Debrecen jelképe. „Első verseskötetem címe az volt: Bárány. Az én képzeletvilágomban a bárány, szülővárosom, Debrecen ősi címerének állata az élet egyedüli biztonságos korszakának, a gyerekkornak a szimbóluma. Ahogy költőként kötetem címadó versében idéztem ezt a mitikus bárányfigurát, úgy formáltam meg 1956-ban is a vér és halál élményeinek ellensúlyozására csak úgy, a magam vigasztalására a fehér Boldizsárt, akinek zöld kalapja és piros cipője van” (idézi Illés, 1985/1997. 207.).

Anyag és módszer

Az újabb magyar szakirodalom (vö. MDial.) tíz fő nyelvjárási régiót különböztet meg a magyar nyelvterületen elsősorban hangtani, kisebb mértékben alaktani, mondattani és szóképzettani sajátosságok alapján. A fonetikai jellemzők azért kapnak hangsúlyosabb szerepet a felosztásban, mert a magyar nyelvjárások kevés mondattani jegyben különböznek egymástól és a köznyelvtől, szóképzettük pedig nehezen tipizálható földrajzilag, megoszlásuk egyedi. Az északkeleti nyelvjárási régióba tartoznak a Munkács és Huszt közötti kárpátaljai nyelvjárások (bereg-ugoccai csoport), az ungvári járás és a kelet-szlovákiai *i*-ző nyelvjárások települései (ungi csoport), az észak-szilágyi csoport, Máramaros megye helyi nyelvjárásai, nyelvszigetei, amelyek nem alkotnak egységes csoportot, valamint a szabolcs-szatmári nyelvjáráscsoport.

Noha néhány regionális jegy a regények narrálásában, illetve szereplőik megszólalásaiban is fellelhető, a Szabó Magda vernakulárisát is adó dialektus leginkább a II. világháború utolsó hónapjairól szóló *Szüret*-ben válik elemezhetővé. Az 1944 nyarán-őszén játszódó mű az ostrom alá kerülő Debrecen, az elpusztult szűkebb pátria és egy pusztuló világrend siratása: „köröttünk, alattunk égtek a városok, Szatmár, Nagyvárad, és égett imádot szülővárosom, Debrecen is” (1. pl. Szabó, 1987. 256.). „Emberiség, hazám, ott fenn, ti gépek, / mi történt itt, micsoda hatalom / játszik velünk, velem, mindannyiunkkal, / kik most élünk, megbolydult századunkkal?” (*Szüret*: 1. ének). A család egy rokon szülőhegyére

Az újabb magyar szakirodalom (vö. MDial.) tíz fő nyelvjárási régiót különböztet meg a magyar nyelvterületen elsősorban hangtani, kisebb mértékben alaktani, mondattani és szóképzettani sajátosságok alapján. A fonetikai jellemzők azért kapnak hangsúlyosabb szerepet a felosztásban, mert a magyar nyelvjárások kevés mondattani jegyben különböznek egymástól és a köznyelvtől, szóképzettük pedig nehezen tipizálható földrajzilag, megoszlásuk egyedi. Az északkeleti nyelvjárási régióba tartoznak a Munkács és Huszt közötti kárpátaljai nyelvjárások (bereg-ugoccai csoport), az ungvári járás és a kelet-szlovákiai i-ző nyelvjárások települései (ungi csoport), az észak-szilágyi csoport, Máramaros megye helyi nyelvjárásai, nyelvszigetei, amelyek nem alkotnak egységes csoportot, valamint a szabolcs-szatmári nyelvjáráscsoport.

menekül a bombázás elől, de nem szívesen: „Mert inkább otthon ülünk mind a hárman, / mint családtagok egy súlyos beteg / ágyán, lesve, hátha lemegy a láza, / hátha szabályos lesz lélegzete” (*Szüret*: 1. ének). A 10. ének jóformán még friss élményeket dolgozott fel 1948/49-es készülésekor, „amikor még olyan közel éreztem magamhoz mindent, hogy szinte a lélegzetüket is hallottam azoknak, akikről e furcsa eposzban szó esett, s fel tudtam idézni neszeit, illatát a tájnak is, amely otthont adott nekünk egy időre, a bihari szőlőhegy tetején sárgálló biedermeier házban” (l. pl. Szabó, 1987. 255.). Románia kilépése után, a német csapatok érkezése előtt visszatérnek megkeresni otthonukat, életük kísérőit: a debreceni embereket, rokonokat, az épületeket, a tereket. „»Nach Debrezin?« »Jawohl.« »S ha majd beérnek, / hová tovább?« »Sehova. Nem megyek.« / »Kiürítés! – mutatja a vidéket, – / ott jönnek a borszáki székelyek!« / »Nach Debrezin!« – a hangom megszilárdul. / Hallgat a német és arcomba bámul” (*Szüret*: 8. ének).

A műben nemcsak a szereplők, hanem az elbeszélő is szabolcs-szatmári nyelvjárásban szólal meg: ennek nyelvi adatait csoportosítva közlöm a hangtani jellemzőktől a morfológiai és szintaktikai jegyeken át a szókészletig, összevetve a Magyar dialektológia (MDial.) vonatkozó fejezetében (Juhász, 2001. 292–296.) olvasható tényekkel (a továbbiakban csak szó szerinti idézés esetén hivatkozok e fejezet külön lapszámaira). Noha az elbeszélő maga is részese, E/1. személyű részt vevője a történetnek, amikor szereplőket említek, akkor a rajta kívül megjelenőkre utalok. Az idézetekben kurzíválással emelem ki az említett nyelvi jelenség példáit. Az idézetek utáni zárójeles szám azt jelöli, hogy hányadik énekből származnak.

Regionális nyelvhasználati sajátosságok a *Szüretben*

Hangtani jellemzők

Írásos anyagot vizsgálva nem érhető tetten a *Szüret* szövegében olyan hangtani sajátosságok, mint a polifonémikus *ā* és *ē* (*ālma*) vagy az *é* hang kétféle realizációja: a záródó (*ké'z* 'kéz') és a nyitódó (*k'ér* 'kér') kettőshangzó, ugyanakkor egy másik visszaemlékezésben, az *Ókútban* éppen ez kap hangsúlyt egy sokadik vallomás keretében: „Az ókút legfene-kén szülővárosom különös, kapu mögötti zajai is élnek. Állat csahol vagy bög, ember sír vagy nevet, öblösen, vagy csak beszél, szebben, mint bármi föld bármely dialektusa, különös, zárt magánhangzóival, diftonguszaival” (Szabó, 1970/2008. 39.). Számos más hangtani regionalizmus viszont még írásban is megfigyelhető, bár különbségek találhatók a téren, hogy az elbeszélőt is jellemzik-e vagy csupán a történet többi szereplőjét.

Az *l*, *r*, *j* hangok nyújtó hatásával például csak a szereplők megszólalásaiban találkozunk, és azok között is inkább az *l* pótlónyúlásos kiesésével: „Nem *vóna* bolondság” (4), „kinn *vót* a főtéren” (6), „birtokos *vót*” (6), „út *vót* a javábul” (8), „Igy *hótt* meg a szomszéd, / tennap *vót* egy hete” (9). Ezt a MDial. is *ol/öl* hangkapcsolatokban írja gyakorinak.

Ezzel szemben a köznyelvi *ú*, *ű*, *i* rövidebb realizációja csak az elbeszélő nyelvhasználatában figyelhető meg: *ú* > *u*: „*fujja* a hozsannát” (4), „Ott *fujj* reám, szél” (10), „*Ugy* lúnek ott, akár az ördögök” (8), „*Nyujtom* az írást” (8); *ű* > *ü*: „a grófi *düllön*” (1), „mi meg *tündüink*” (6), „*tündöm*” (10); *i* > *i*: „visz drótkerítést, *kátrányospapírt*” (1), „Margit orcáját *csipdesi* pirosra” (6), „álomban is *kisért*” (7), „nyugtalan *szive*” (7), „*mig* Piri kiabálja” (7), csak kinnal *írányit* (8). (A MDial. azonban megjegyzi, hogy a területen az *r* nyújtó hatása miatt az azelőtti hangok eléggé következetesen hosszúak maradnak, pl. *ír*; *papír*; vö. MDial 293.). Hosszú marad a magánhangzó a *v* tövű igékben nemcsak a szakirodalom szerint, hanem a *Szüretben* is az alábbi esetekben, elsősorban az elbeszélőnél: „s csak *ri*, csak *ri* kenetlen kereke” (1), „*ri* a rémület a pincepadon” (1), „*ri* karamban” (2), „*Ri* már az asszony” (7), „*rínak* a kerekék” (8), s csupán egy esetben egy szereplőnél:

„mit *rínak*?” (7), „*szíjja* fel a rossz ég” (9). Utóbbi példa egyébként alaktani sajátosságot is hordoz: a régióban a *v* tövű igéknek *j*-s változata is lehetséges.

A MDial. kevésbé gyakorként említi a magánhangzók hosszabb ejtését: „Nem jellemzőek a *cúkor*; *tűkőr*; *útas*-féle alakok, de az *-ul/-ül* képzőben az *ú*, *ű* gyakori: *tanúl*, *kerül*” (293). Az 1944-es élményeket megörökítő költeményben viszont még jócskán találunk erre példákat, igaz, csak az elbeszélő nyelvhasználatában: „*únos-úntalan* újra elbeszéli” (1), „*dicsérgeti*” (2), „hiába kínálja / Margit púpos tálból a *csörögét*” (2), „anyám *félretől*” (2), „nyövi az *útat* a pántolt kerék” (2), „*úgy hírdeti*” (6), „Minap a főnök alig *bíztatott*” (7), „Érj hát *utól*” (10), „*utólszór* látom magam is (10), „ilyenek *utólszor* ma látlak” (10), „*Hirtelen*” (10).

Az *e ~ ö* váltakozást mutató szavakban a szakirodalom szerint erős *e*-zés tapasztalható a területen, és valóban: a *Szüret* szereplőit sem jellemzi meggyőzően az *ö*-zés. Az elbeszélőt valamelyest igen, de arányában ténylegesen kevesebb az *ö*-s változat: „átvisít a fércek / *fölött* a néni” (1), „az csak *fölös* óvintézkedés” (1), „*körül*rácsoz önmagam *gyöngesége*” (1), „*e gyöngeségem* lesz a menedék” (1), „*födelet* kap a gádor” (2), „domb domborul *fölöttem*” (2), „A *csönd* felébreszt” (10) – de nem *fölébreszt* –, s néhány sorral alatta már: „Ahogy megyek a *csendet* is megértem” (10). Az erős *e*-zés feltűnő megnyilvánulása például a „Barcza *veresen* lépdel” (6) vagy a „csattog a lövés az erdő *megett*” (10). A régióban csupán az ungi nyelvjáráscsoportra jellemző a zárt *i*-zés, erre egyetlen, egymondatos szereplő megszólalása adott példát, akinek a háttéréről nem tudunk meg többet: „*Rakoggyik* fel, mit *nízi* az eget! / Majd viszem én, csak *aggyik* eleget!” (9).

A szomszédos, mezőségi nyelvjárás sajátosságaként ismert, leginkább egyszótagú, *v* tövű szavakban előforduló zárt *ú*-zásra és *ű*-zésre is akad néhány példa a szereplők megnyilatkozásaiban: „*Lű*, ha mondom” (7), „Ugy *lűnek* ott, akár az ördögök” (8). Néhány további esetben is megfigyelhető a záródó ejtés: *csoda* › *csuda*, *róla* › *rulla*, *hol* › *hun* a szereplőknél, vö.: „Hátha nem sül el az a *csudafegyver*?” (4), „Ugyan hol késik az a *csudafegyver*?” (4), „kérjen *rulla* számot” (8) és *töröl* › *törül*, *dől* › *dül* az elbeszélőnél, például „még soká *törüli* / szemét” (5), „Arcát *törüli*” (7), „*bedülő* épület” (10); az *unokák* viszont *onokák* változatban jelenik meg (8).

A mássalhangzókat tekintve nem találtam példát a szövegben az *l* › *j* (pl. *pájinka*, *jány*) ejtésére, a *j* hangot viszont több ízben *gy*-nek ejtik a szereplők a *jön* ige alakváltozataiban: „Ha mégis *gyünnek* amazok” (4), „Keserves világ *gyün* most az urakra” (6), „*meggyövök* Ladánybul” (8), „Ha *visszagyün*” (8). Hasonlóképpen széleskörűen elterjedt variánsként jelenik meg a *Szüret*ben is az *asztán* és a *már* időhatározószók vagy a *talán* módosítószó nyelvjárási alakváltozata: „*oszt* ez lett az ára” (6), „*oszt* még az égbolt lesz a fedelünk” (9), „*mán* megtömték a ládát” (4), „akkor vesszük észre a gépeket, / ha köpnek is *mán*” (9), „*Tán* fussak én is?” (4), „beteg a néni, fel se *kél* ma *tán*” (6). Az elbeszélő egyébként számos esetben *kél* alakot használ *kel* helyett: „ahogy *felkél*”, a szüretéről beszél” (7), „*elkél* az nagy áron” (8), „*Kél* a nap” (8), és egy ízben jelenik meg a *kácsák* használata: „Ludak, *kácsák* fürödnek” (5).

Az elbeszélő következetesen hosszú mássalhangzóval írja a *szallag* szót: „Mit híz magával ez a sárga *szallag*” (1), „Ám a hordó, / a prés, a *szallag*?” (1), „száll a sárga *szallag*” (8) – lásd még: „idáig villog kürtjei *pirossa*” (5) is –, a szereplők szájából viszont csak egy példa hangzik el intervokális nyújtásra: „kérjen *rulla* számot” (8).

Alak- és mondattani jellemzők

A magyar nyelv területi változataiban az alak- és mondattani jegyek jóval kevésbé feltűnők és kisebb számúak, mint a hangtaniak, de nem elhanyagolhatók (vö. Hegedűs, 2009). Az északkeleti nyelvjárás alaktani jellemzői közül a legtipikusabb a *Szüret*ben is megjelenik: az elatívisi rag alakja *-bul/-bül*, vö. „út vót a *javábul*” (8), „*meggyövök*

Ladánybul!” (8) (a szereplők szavai). Az inessivusi helyhatározóragok alakja gyakran illativusi: „Harc is lehet még a *faluba* lenn” (6), „olyan sovány, hogy zörög a *ruhába*” (7), „Károsiné mindenütt a *nyomába*” (7), „*Nyomunkba* Barcza, két *kezébe* málna” (8) (az elbeszélő szavai). A partikula értékű *de* alakja a legtöbb esetben *be*: „*Be* vétek!” (8) egy szereplőtől és „*Be* kemény az ítélet!” (1), „*Be* fontos e lom!” (9), „*Be* boldog!” (9), „*Be* könnyű így!” (9) az elbeszélőtől. A *hol?* kérdőszó egy szereplő megszólalásában: „*Hun* él?” (9).

A régió általános morfológiai jegyeként, ám csupán egyszer-egyszer, leginkább a szereplők megszólalásaiban találkozunk a szövegben az igeragozás néhány sajátosságával: „*Ti jösztek* el velem” (1), „*No* majd *meglássák*” (4), „*csak segítjen* az Isten” (7), „*Hitler segít*” (7), „*lakosság menekszik*” (8), „*Ki szüretel, ha elmenek*” (8), „*Szétmén* ez a vacak” (9), „*Most hol lakol?*” (9), illetve az ikes igeragozással mint udvarias felszólítással: „*ne haragudjék*” (4), „*Rakoggyik* fel, mit nízi az eget! / Majd viszem én, *csak aggyik* eleget!” (9). Utóbbi kategórián kívüli esetekben a MDial. iktelennek írja az ikes igék ragozását a régióban, ez azonban – feltehetően archaizmusként – Szabó Magda írói nyelvhasználatának egyik ismertetőjele, és a *Szüretben* is találunk rá példát: „*A fejem visszabágyad: / alhatnám*” (3), „*oson* Ifi, *padunk* elé terül le, / *aludnék*” (6), „*meg ne fázzék* valahogy a néni” (6), „*Gondolkozzék*” (6), „*Hajnalig is rakódnék*” (7). Sőt: az ingadozó ikes igék ikes ragozása is előfordul az elbeszélő soraiban: „*sárgállik* a falusi biedermeier” (3), „*betorkollik* egy közös gondolatba” (3), „*a bombázás már elhallik* a házig” (6), „*a tárt ablakon behallik* a dongás” (7). Ellenpélda: „*Sublótok* hasában / *bú meg* a szöttes” (7).

További alaktani jellemzők: „*ilyen remek ház nincs másutt sehol*” (2), „*másutt* egy sem így ragyog” (2), „*a mieinkhez képest*” (4), „*s mihent* szorít a kapca”, „*ki fennebb van*” (6), „*szinte belérokkan* a gondba” (8), „*Mink* itt leszünk majd” (8), „*üljünk* le, *ihol* a pad” (2), „*ihol* egy csirke” (8). A gyakorító képző előtt hiányzik az előhangzó az alábbi egy esetben az elbeszélőnél: „*hasgat* a sebhely” (2). A szóösszetétel határán az előtag utolsó hangja teljesen hasonul az utótag első hangjához egy szereplőnél: „*tennap* vót egy hete” (9).

Tájszókészlet

A *Szüretben* leggyakrabban előforduló tájszavak a *gór*, *góral*: „*bombát górtak* megint Budapestre” (3), „*hog* hány paraszt *góralta* a rózsát” (4), „*Odáig górt* a robbanás egy asszonyt” (9) a szereplőktől, és „*most góralhatja* szét” (7), „*a padlásgerendát / góralják* a mókusok” (7), „*szerteséjjel / górták* a holmit” (9) az elbeszélőtől; a *venyige*: „*friss karókon kigyóznak venyigéi*” (2), „*Izmosodik a szem a venyigéken*” (4), „*a venyigék közt langyos szél motoz*” (5), „*érett venyigéken*” (4), „*a summások kifosztják venyigéit*” (8); a *csorran*, *csorranó*, *csordít*: „*a tőkén csorranó bor*” (1), „*a bor a csuporba csorran*” (2), „*Más csorran* itt majd” (6), „*lecsorran / a reggel*” (10), „*csordítja* a tejet” (3), „*nemcsak* mit a prések / *csordítanak* a présházak alatt” (6); a *dút*: „*Dúti* a kutat” (5), „*ajtaját dúti* kintről” (7), „*Akárha zsákból diót dútenének*” (10); és az *ángy*: „*Másképp tudja az ángyom*” (4), „*az volt* apja, *ángya*” (5), „*Az ángyát / nem látni már*” (8). A szőlő- és borkultúra kapcsán megjelenő további tájszavak: „*Károsi magyaráz / a kacsolásról*” (4), „*Tenyérnyi szőlőn kunkorult* a hajtás” (1), „*a hordóból kikunkorul* a kén / karsú füstje” (1), „*Hordók dalmahodnak*” (3), „*Máslás a máslás, elkél* az nagy áron” (8).

További igék egy-egy előfordulással: „*úgy bódorgok* szép válla hajlatában” (1), „*leskel* egy kislány” (2), „*nyövi* az útát a pántolt kerék” (2), „*Valami vad / nyi* valahonnan messziről” (2), „*hallani, ahogy csatítanak*” (3), „*az út tekerül*” (3), „*hersen* a barázda” (3), „*Csak nyámmogok*” (3), „*csak a méh keringel*” (3), „*a hús meg kinn kapingál szereteséjjel*” (3), „*hajigálóznak* a vadgesztenyével” (4), „*ödöngök*” (4), „*csak* a patika csengetője *kolompoz*” (5), „*Nyikkan* a retesz” (5), „*Körmét fükálja* Barcza” (8), „*négykézláb*

kúszkálnak a németek” (8), „pár ócska bútort *pásztorol* a fal” (9). Szemantikai sajátosság a *kap* ’talál’ jelentésben való használata: „Csak *kapjunk* vonatot” (7).

További névszók: „Fut a *futóka* az udvar falára” (1), hiába kínálja / Margit púpos tálból a *csőrögét*” (2), „bátor *kurrogással*” (4), „a hegy lábánál *tengeri* legyen” (3), „*Párnahajjal* babrál a néni” (5), „hol a *híves patak* (5 – kiemelés az eredetiben), „A kút körül az asszonyok *csőrögnek* / *kék kantákkal*” (5), „*szilke* lekvár” (8), „egy kövér *málédarab*” (10). (A tájszavak adatolásához és jelentéséhez l. az ÚMTsz. köteteit.)

Regionális identitás

A tájszavak felsorolt példái közül csupán nyolcat adott az író más szereplő szájába, a többi 47 az E/1. személyű elbeszélő sajátja. Hasonló arányok jellemzik a hangtani és az alaktani jellemzők megoszlását is a szereplők és az elbeszélő közt. Mindez arról tanúskodik, hogy a szerző büszke regionális identitása nemcsak addig érvényes, amíg elméletben, nyilatkozataiban és visszaemlékezéseiben szól róla, hanem (írói) nyelvhasználatában is. Nemcsak a szőlőhegyen és a faluban lakó idősök szájába ad regionalizmusokat, hanem a klasszikus műveltségben nevelkedett, frissen doktorált bölcsészkiasszonynak: 27 éves önmagának is. Hitelesek tehát a 9. ének sorai:

„S nem érzik, minket fellendít magasra
e kiürült táj, e kihalt vidék,
hogy átölel, megszoztat, mint a dajka,
míg elmondjuk a költő esküjét,
formálva ajkunk a régi szavakra,
kóstoljuk nyelve ismerős ízét.
Meddig, hová? A város egy rakás rom,
mégsincs helyünk másutt a nagyvilágon.”

Ismerve, azaz naponta tapasztalva, továbbá változatos módszerekkel gyűjtött nyelvi adatok százaival (vö. pl. Parapatics, 2016a, 2016b) alátámasztva a magyar közízlésben régóta fennálló hozzáállást, amely az egyetlen helyes nyelvi változatot keresi, s amely megbélyegzi az attól eltérőt, legyen az akár más terület, akár a saját szülőföld sajátossága, azt mondhatjuk: Szabó Magda munkássága e téren is példaértékű lehet az arra nyitott szívek számára.

„Büszke debreceniek neveltek, mint Akhillészt a Sztyxbe, mártogattak városom múltjának leginkább nevelő emlékeibe, hogy ne érezzek kisebbséget, ha szembesülök majd a nagyvilággal” – írja egyik visszaemlékezésében (l. pl. Szabó, 1980. 562.). A nyelv regionalitása, azaz területiségéből fakadó sokszínűsége ugyanis – a tévhitekkel ellenkezően (l. pl. Parapatics, 2016b, 2018) – nemcsak múlt, hanem a folyamatosan változó világhoz folyamatosan alkalmazkodó

Ismerve, azaz naponta tapasztalva, továbbá változatos módszerekkel gyűjtött nyelvi adatok százaival (vö. pl. Parapatics, 2016a, 2016b) alátámasztva a magyar közízlésben régóta fennálló hozzáállást, amely az egyetlen helyes nyelvi változatot keresi, s amely megbélyegzi az attól eltérőt, legyen az akár más terület, akár a saját szülőföld sajátossága, azt mondhatjuk: Szabó Magda munkássága e téren is példaértékű lehet az arra nyitott szívek számára.

anyanyelvünk szerves része, globalizált és mobilizált európaiságunk mellett szűkebb otthonunk és közösségünk jelzőfénye ma is.

Irodalom

- Esterházy Péter (1997/2003). Az Ókútról. In Uő., *A szabadság nehéz mómora*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Hegedűs Attila (2009). Egy kísérlet a nyelvjárások mondattani alapú elkülönítésére. In É. Kiss Katalin & Hegedűs Attila (szerk.), *Nyelvmélet és dialektológia*. Piliscsaba: PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék. 163–174.
- Illés Zoltán (1985/1997). Tanári búcsú. In Aczél Judit (szerk.), *Ne félj! Beszélgetések Szabó Magdával*. Debrecen: Csokonai Kiadó. 204–214.
- Juhász Dezső (2001). A magyar nyelvjárások területi egységei. In MDial. 262–316.
- Kónya Judit (1977). *Szabó Magda*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- MDial. = Kiss Jenő (2001, szerk.). *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Parapatics Andrea (2016a). Tények és tapasztalatok a dialektológiai ismeretek tanításáról. In Czetter Ibolya, Hajba Renáta & Tóth Péter (szerk.), *VI. Dialektológiai Szimpozium: Szombathely, 2015. szeptember 2–4*. Szombathely–Nyitra: Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ – Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 509–517.
- Parapatics Andrea (2016b). A nyelvjárások írásbeliségéről fiatalok nyelvhasználatában. In Károly
- Krisztina & Homonnay Zoltán (szerk.), *Kutatások és jó gyakorlatok a tanárképzés tudós műhelyéből*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 94–109.
- Parapatics Andrea (2018). Regionalizmusok fiatalok nyelvhasználatában: tények, problémák, javaslatok. In Balázs Géza & Lengyel Klára (szerk.), *Grammatika és oktatás – időszzerű kérdések. Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat*. Budapest: ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék – Inter Nonprofit Kft. – MSZT. 287–296.
- ÚMTsz. = B. Lőrinczy Éva (1979, 1988, 1992, 2002, 2010, főszerk.). *Új magyar tájszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó. I–V. kötet.
- Szabó Magda (1970/2008). *Ókút*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Szabó Magda (1980). *Kívül a körön*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Szabó Magda (1987). *Záróvizsga*. Budapest: Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya.
- Szabó Magda digitalizált művei*. (é. n.) Digitális Irodalmi Akadémia. Petőfi Irodalmi Múzeum. <https://pim.hu/hu/dia/dia-tagjai/szabo-magda> Utolsó letöltés: 2018. 08. 15.
- Szüret = Szabó Magda (2005). *Szüret. Összegyűjtött versek 1935–1967*. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum.

Absztrakt

A tanulmány Szabó Magda kevésbé ismert elbeszélő költeményével, a Szürettel foglalkozik, azon belül is nyelvvezetének regionális jegyeit vizsgálja. A mű a II. világháború utolsó hónapjait örökíti meg, különös hangsúlyt fektetve a szülőváros elhagyása, illetve feldúlása miatt érzett tragédiaélményre. A debreceniségét szinte minden művében, megnyilatkozásában holtáig hirdető író regionális identitása nemcsak sorainak tartalmából, hanem nyelvvezetéből is kitűnik: a tanulmány több tucat olyan adatot közöl a Szüretből a dialektológiai szakirodalomra hivatkozva, amely az északkeleti nyelvjárás régió szabolcs-szatmári csoportjának hangtani, alaktani vagy szókészletani sajátossága. Az elemzésből az is világosan kiderül, hogy a szerző a regionalizmusokat nem csupán a mű szereplőinek a szájába adja, hanem a történelemben E/1. személyben részt vevő elbeszélőt is legalább akkora mértékben jellemzik. „Szabó Magda jó tanárnő” (Esterházy, 1997/2003: I. n.), aki a lokális identitás vállalása terén is példaértékű lehet egy olyan beszélőközösség számára, ahol a területi alapon különböző nyelvi formulák napjainkban is sok esetben megőrződtek, holott a nyelvi sokszínűség elismerése már évek óta kiemelt szerepet kap a magyar Nemzeti alaptantervben is. Mivel a Szabó Magda munkásságával való ismerkedés az általános és középiskolai irodalom tananyag szerves része, jelen tanulmányban vizsgált nyelvjárás háttérének említése a nyelvi változatosság témakörének a tanításához is élményszerű segítségként szolgálhat.